

ISKOLATÖRTÉNET – BERZSENYI DÁNIEL GIMNÁZIUM

1858

1858 augusztus 21-én érkezik Ferenc József császártól egy leirat Pest polgármesteréhez, amelyben elrendeli *egy négyosztályos császári és királyi állami gimnázium* létrehozását. A polgármester a mai Vigadó helyén állott *Redoute* első és második emeletének Deák Ferenc utcára néző részét jelöli ki az iskola helyéül.

A bombatalálatot elszenvedett Redout épülete

A *Redoute* a régi pesti Vigadó volt, ünnepek, hangversenyek, bálók céljára szolgáló épület. Sajnos amikor 1849-ben a szabadságharc alatt az osztrák császári csapatok Budáról ágyúzták Pestet, a *Redoute* is célpont lett, és sok más Duna-parti épülettel együtt találatot is kapott. Így a még romos épületben nyílik meg Pest városában az első állami gimnázium **1858. október 4-én**, az uralkodó neve napján. Az ünnepségen a város, az egyetem, a pesti és a budai iskolák képviselői is megjelennek. *Haás Mihály* püspök német nyelven mondott ünnepi beszédet, amelyben hangsúlyozta, hogy a tanítás nyelve a német lesz, de tanítani fogják a szép magyar nyelvet is. Még ennek az évnek a végén az iskola felsőbb rendelettel nyolcosztályos gimnáziummá bővült.

Haás Mihály püspök

1861

Három évvel később, 1861-ben négy magyar tanár memorandumban fordul a Helytartó Tanácshoz: „*honpolgári jogukkal akarnak élni és hazafiúi legszentebb kötelességüket vélik teljesíteni, amikor az újonnan ébredő haza érdekében azt kérik, hogy Pesten, az ország szívében, a nemzeti műveltség tűzhelyén a gimnáziumot nemzeti alapokra helyezték, és legalább az alsó gimnáziumban minden tárgyat magyar nyelven tanítsanak.*”

1961. február 2-án a Helytartó Tanács leirata elrendeli, hogy a tanítás nyelve a magyar legyen mind a nyolc osztályban. Az iskola ezzel működésének egy új korszakába lép.

Rövidesen új igazgatót neveznek ki: **Rómer Flóris** benedekrendi szerzetes, a magyar régészet megalapozója, művészettörténész, egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia tagja. A szabadságharc alatt kapitányi rangot szerzett, a Bach-korszakban 8 évi börtönre ítélték. Kiszabadulása után Pestre költözött, 1862-től az iskola igazgatója lesz.

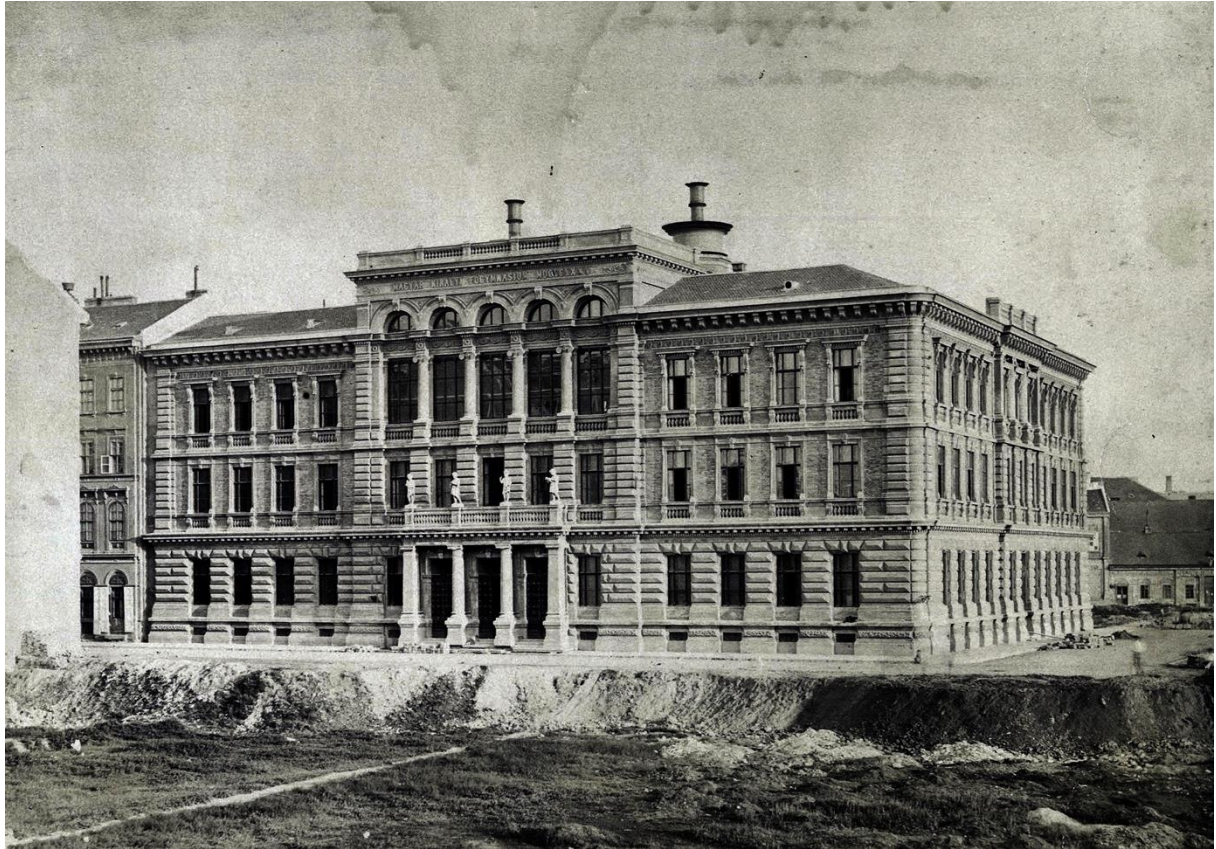
A tanulók létszáma évről-évre gyarapszik, sőt az iskola túlszűfolttá válik, egy-egy osztályban 80-88 tanuló is található.

1868 tavaszán az *Újvilág* (ma *Semmelweis*) utca 23 sz. házba költözik, amelyet a minisztérium bérel az iskola részére. Itt 6 évig működik, majd a *Dohány utca* és az *Akácfa utca* északnyugati sarkára, ugyancsak bérelt házban kap új helyet.

1876 - 1921

Az 1876. év nevezetes dátum az iskola történetében. Trefort Ágoston minisztersége idején végre állandó épületet kap az iskola, és a következő évet már a *Markó utca 29.* szám alatt kezdi el. A *Kolbenheyer Ferenc* reneszánsz stílusú tervei alapján készült iskolaépületnek sok a látogatója, közöttük az olasz közoktatásügyi miniszter, az osztrák miniszterelnök és két osztrák miniszter, a magyar közélet sok kiválósága. A reneszánsz stílusú, impozáns díszterem falait *Than Mór* és *Lotz Károly* neves festőművészek az ókorból vett témájú képei díszítették.

*A gimnázium első saját épülete a Markó utca 29.sz. alatt,
ma a Budapesti Gazdasági Egyetem működik benne*

Lotz terem Lotz Károly és Than Mór festményeivel

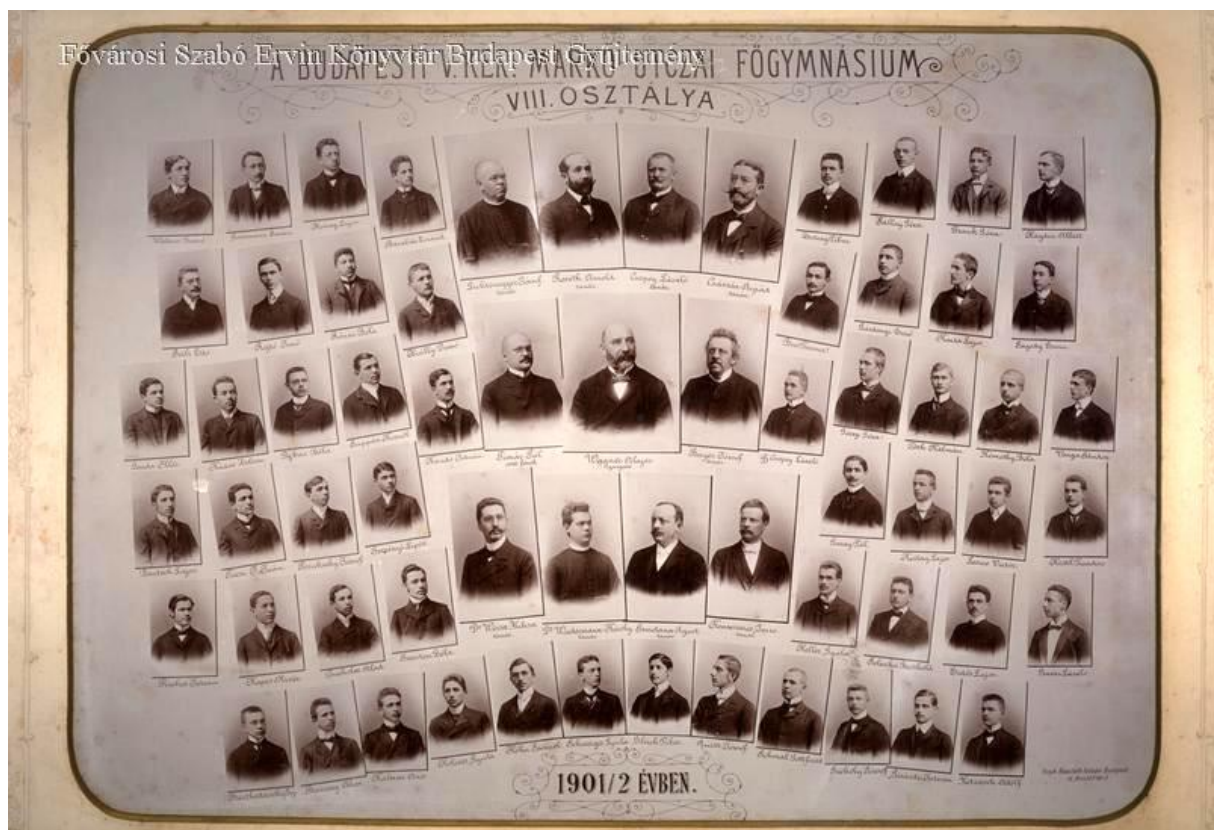
Cicero beszéde Catilina ellen (Than Mór festménye)

Az első világháború alatt 4 tanárt soroztak be katonának, volt, aki megsebesült, volt, aki orosz hadifogságba került. A felső évfolyamos diákok közül az első évben 16 tanulót, a következőben 25-öt, és így tovább egyre többet soroztak be a háború végéig.

1921-től a középiskolába csak felvételi vizsgával lehet bejutni, sőt a negyedik osztály után, még ha nem is bukik meg a tanuló, de haladása gyenge, a felsőbb osztályba nem juthat be. A tanulók létszáma így is meghaladja a 700-at, egy-egy osztályba több mint 60 diák jár, vannak osztályok, amelyekben több, mint 70 diák tanul.

A budapesti reáliskola IV. osztályos tanulóinak évszázó csoportja, 1877

„A budapesti V. Ker. Markó-utcai főgymnásium VIII. osztálya 1901/1902”

A nemzeti öntudat növelése érdekében a minisztérium a középiskoláknak patrónust adományozott. Így lettünk mi az **1920-21-es tanévtől kezdődően Berzsényi Dániel Főgimnázium.**

Milyen volt a diákok élete a Berzsényi Dániel Főgimnáziumban a két világháború között? Hallgassunk meg két leírást, az elsőt Vas Istvántól, a másodikat Hegedűs Gézától, mindketten a 20-as években jártak a Markó utcai Berzsényibe.

Részlet Vas István Nehéz szerelem c. önéletrajzi regényéből

Waldforst tanár úr szigorú, kemény ember volt, és engem kezdettől fogva nem szívelt. Ismeretségünk rosszul kezdődött. Az első mértanórán beadtuk rajztábláinkat, s amikor a másodikon szétoztották a táblákat, az enyém nem volt meg. Szóváltásom támadt a szertárossal, Waldforst - aki akkor még senkit sem ismert - felfigyelt, odajött és megkérdezte, mi bajom. Megmondtam.

- Akkor be sem adta - mondta Waldforst végérvényesen.

- Tudtommal beadtam - feleltem.

- Szóval, én loptam el? - kérdezte Waldforst fenyegetően.

- Azt nem mondtam - dadogtam ijedten.

Valami ingerlő hangsúly lehetett azonban a hangomban, mert Waldforst tanár úr abban a pillanatban hatalmas pofont kent le, azt hiszem, a legnagyobbat életemben. Engem az elemiben egy tanítóm sem ütött meg, de apám elég sokszor és alaposan megvert, így a pofont nem éreztem tragédiának, nyilván mégis hozzájárult, hogy a gimnáziumban úgy elbátortalanodtam.

Az én szemtelenségem is, az ő igazságtalansága is eléggé indokolta, hogy attól fogva üldözőbe vett. Volt is rá alkalmam bőven, mert az alsó három osztályban azt a három tárgyat tanította, amiben a leggyöngébb voltam: számtant, mértant és tornát. Különösen a tornaórák voltak félelmetesek: ha rám került sor a gyakorlatban, Waldforst elővett egy hatalmas ugrólécet és bár egyszer sem ért vele hozzám, állandóan ott suhogtatta mellettem, előttem, mögöttem, fölöttem, miközben a bordásfalon, a lovon, vagy magasugrásnál szerencsétlenkedtem. Valamelyik tornaórán nevezett el - a Mackó Muki könyvek csemetéjéről Zebulonnak, Zebinek, s a név rám ragadt, végig a gimnáziumon. Egyáltalában, a rettegés, a megalázás, a gúny minden eszközét alkalmazta, nemcsak velem szemben. Személyes diadalának érezte minden négyest - akkor ez volt a szekunda - s állandó szokása volt, hogy a gyerekeket pofozta, nyakon vágta, vonalzóval körmölte, hajukat, fülüket cibálta.

Mindenki szadistának tartotta, s úgy éreztem, az egész osztályt képviselem, amikor a harmadikban, egy különösen tomboló és viharos, végig feleltető órája után nekiültem "Tatárjárás" című versemnek, amelynek vezérmotívuma nagyon egyszerű volt: akkor tartottunk történelemben a muhi csatánál, s én az egész verset, illetve a lezajlott mértan órát a tatárdúlás mintájára írtam le s a tanár urat - ez volt a vers legfőbb leleménye - Waldforst kánnak neveztem benne. A fiúknak tetszett a "Tatárjárás", többen le is másolták, s valaki - később az a gyanúm támadt, hogy ez csak Geiger Pali lehetett - az egyik példányt odaadhatta Waldforst tanár úrnak, mert az a következő órát egy rejtélyesen gúnyos beszéddel kezdte, hogy van az osztályban egy titkos költő, aki őellene gyalázkodó verset írt. Fenyegetésekbe torkolló beszédének végén megkérdezte, ki írta a verset. Jelentkeztem, nagy pofonokra és kicsapatásra készen. A katedra elé állított és felszólított, hogy olvassam fel a verset. Reszkető hangú felolvasásomat rettegő, baljós némaság fogadta. Waldforst

tanár úr azonban nagyot nevetett, felállt, barackot nyomott a fejemre és a verset hosszasan dicsérte.

Mi tetszett neki rajta, nem tudom, talán az, hogy ennyire félünk tőle. De annyi bizonyos, hogy ettől fogva kivételes szeretettel és elnézéssel bánt velem, és - bár ezután csak egy évig tanított minket - még az érettségi után is sokáig üdvözlőlapokat váltottunk.

S ami a legfurcsább, ezután egész tanári gyakorlata megváltozott: senkit sem pofozott, és tizenöt év múlva, tankerületi főigazgató korában, amikor egy íróbarátom, akkor már prózaírásunk nevezetesen merész kísérletezője, aki egyúttal tanár is volt, hirtelen felindulásában pofonvágott egy szemtelen kölyköt, s emiatt más iskolába helyezték, Waldforst azt mondta neki, hogy az a tanár, aki képes kezét emelni a diákjára, a legutolsó ember a világon és semmi elnézésre nem számíthat.

Ma már, visszatekintve, azt hiszem, ez volt a legnagyobb irodalmi sikere életemnek, bár volt hátránya is: talán hozzájárult bizonyos későbbi, bár csak ritkán és rövid ideig jelentkező tévképzeteimhez az irodalom hatásáról, szerepéről és lehetőségeiről.

Vajthó László (1887-1977) iskolánk magyartanára, irodalomtörténész, műfordító, szerkesztő, az irodalomtudományok kandidátusa

Hegedűs Géza visszaemlékezése Vajthó Lászlóról

A Berzsenyi Dániel Gimnázium évszázados történetének egyik negyedszázada (1925-50) elválaszthatatlan Vajthó László nevétől és tevékenységétől. A Berzsenyi Dániel Gimnázium nagyon jó iskola volt, emberformáló iskola volt. Bizonyos vagyok benne, hogy jómagam sem egészen az lettem volna, amivé formálódtam, ha tőltől tizennyolc éves koromig nem berzsenyista lettem volna, s ha közben nem Vajthó a magyar tanárom...

Tanítása mindennek volt nevezhető, csak szokványosnak nem. Ahogy oly gyakran emlegette: "Aki nagyon jól tudja a tankönyvet, az elégséges." Nem az irodalomtörténet adatait tanította, hanem az irodalom szeretetét. És közben – szinte észrevétlenül – mindenki megtanulta, nem is elégségesre a tankönyv adatait is.

Hetedisták voltunk. A tananyagban Bessenyei következett. Vathó már órák óta nem feleltetett, hanem a francia felvilágosodásról, Voltaire-ről, a Mária Terézia korabeli Bécsről mesélgetett, nem titkolva el a rokokó szalonok apróbb szerelmes történeteit sem.

És amikor már valamennyien benne éltünk a korban, akkor nem az életrajz került sorra, hanem Bessenyei és egy bizonyos Delfén nevű kis francia táncosnő szerelme.

Pontosan emlékszem arra az órára. Tél végén vagy kora tavasszal volt, 1929-ben. Ezen a magyar órán közölte Vajthó, hogy kiadatlanok a legfontosabb Bessenyei művek. Mire az óra véget ért, nekem már eszembe jutott, hogy hát miért ne adhatnók ki mi valamelyiket? De mint kiderült, ugyanez jutott az eszébe úgy az osztály felének. S ez tüstént kiderült, amint az első hang kimondotta, hogy próbálkozzunk meg mi a könyvkiadással.

Majd arról esett szó, hogy miképpen is kell sajtó alá rendezni egy irodalmi művet, és milyen technikai mozzanatokon keresztül válik nyomtatott könyvvé a kézirat. És arra is szó került, hogy a könyvkiadás költségekkel jár. Megint nem mondta ki, hogy mi kerítsük elő a pénzt. És arra már nem emlékszem, melyik fiú volt az, aki először tette a Széchenyihez méltó kijelentést, hogy erre a feladatra fordítja egész tanévi uzsonna pénzét. Az óra végére már olyan kiadói izgalomban voltunk, hogy nem lettünk volna hajlandók lemondani a játékról, s ki-kki megtette a maga felajánlását. Nem volt szó nagy összegről, hiszen legelőször a rövid terjedelmű Hunyadi című eposzt vettük elő.

Nagyon el voltunk ragadtatva magunktól, hogy milyen fontos dolgot csinálunk. Mi másoltuk le a könyvtárból megkapott kéziratot (amit persze Vajthó kért ki a számunkra), mi állapítottuk meg a szövegét mostani helyesírással, de a szöveg áhítatos tiszteletben tartásával, majd mi végeztük a korrektúrát, a revíziót. Nem volt olyan tagja az osztálynak, aki valamilyen munkával részt ne vett volna a kiadásban. Még a címlapot is osztálybéli rajzolta. Az előszót is mi írtuk. Így lépett be egy egész osztálynyi fiú tizenhat-tizenhét éves fővel az irodalmi életbe.

Kétségtelen, hogy a következő év kiadványa, a Tariménes utazása, sokkalta fontosabb az irodalomtörténet számára is, mint a Hunyadi sajtó alá rendezése. De a Hunyadival kezdődött az egész.

A Vajthó szerkesztette Irodalmi Ritkaságok hosszú éveken át számos érdekességet tett hozzáférhetővé (63 száma jelent meg), most már mindegyik kötetet más és más iskola gondozta. Vajthó módszere országossá vált. Úgy hiszem, ezt a sorozatot fel kellene támasztani, ott folytatni, ahol Vajthó abbahagyta, mert ez nem egyszerűen haladó hagyomány, amelyet tisztelni kell, hanem olyan gyakorlati módszer, amelyet lényegében változtatás nélkül lehetne folytatni egyforma hasznára pedagógiának és irodalomtörténetnek.

1941 - 1952

Az 1870-es években összesen hét középiskola működött Budapesten. Közülük öt volt gimnázium és kettő reáliskola. 1895-ben Ferenc József császár budapesti látogatása alatt a *Markó utcai Főreált* látogatta meg. Látogatása másfél órán át tartott, még órákra is beült. Megelégedésének jeléül az igazgatót a Ferenc József rend lovagkeresztjével tüntette ki.

A Markó utca 19-21. sz. alatti épület

ma a Xantusz János Kéttannyelvű Gimnázium otthona

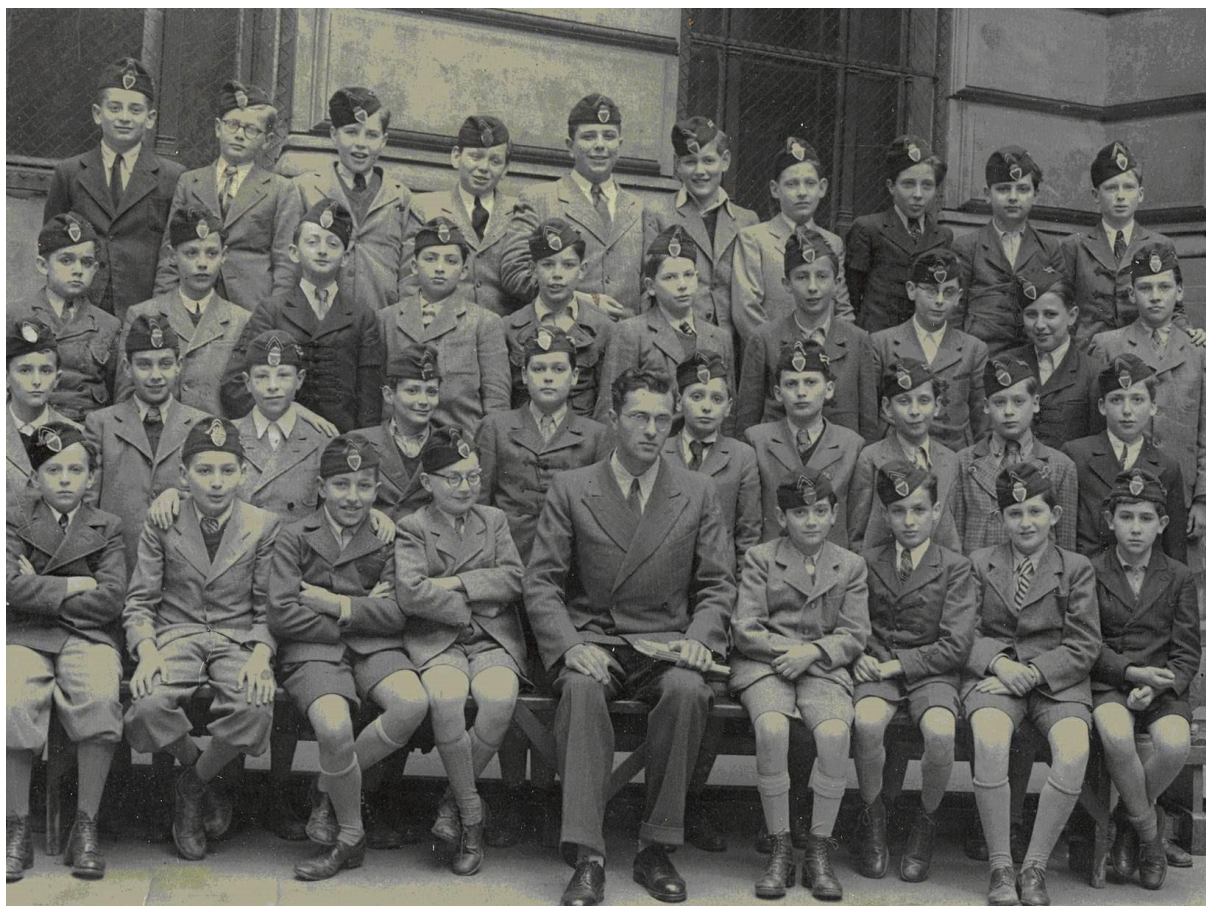

1941-ben a vallás és közoktatási miniszter a Markó utcában lévő két gimnáziumot, a Berzsenyit és a Bolyai reálgimnáziumot összeolvasztotta **Berzsenyi Dániel Gimnázium néven a volt Bolyai épületében.**

Majd egy évvel később 1942 nyarán elrendelte az összevont gimnázium visszaköltözését a Markó utca 29-31 sz. alá, a régi épületbe.

A II. világháború évei alatt sok tanárt besoroztak, sokan elpusztultak, a diákság létszáma ezer főről ötszázra esett vissza. A főváros gyakori légitbombázása idején az óvóhelyé alakított pincéket gyakran kellett igénybe venni. Az épület súlyosan megsérült.

1945 januárjában, néhány nappal az iskola környékének felszabadulása után bejött az épületbe néhány lelkes tanár és diák, és megkezdték a romok eltakarítását, hozzáláttak a kevésbé rongált termek használhatóvá tételéhez. Március végére már 6 tanterem volt tanításra alkalmas állapotban. Ez az év a helyreállítás, a konszolidálódás és a békés munka jegyében folyt.

Az ú.n. zsidó osztály kisgimnazistái, osztályfőnökük dr. Borzsák István klasszika-filológus, későbbi egyetemi tanár, nemzetközi hírű tudós

1952-1986

1952-ben igen nagy változás következik be az iskola életében. Az V. kerületi Markó utcai épületből áthelyezik a XIII. kerületbe. Az iskola áthelyezése kétségkívül igen nagy meglepetés volt, hiszen Budapest egyik legpatinásabb, régi gimnáziumáról volt szó, amely sokak lelkületében szinte összenőtt a Markó utcával, annak épületével. Az akkori politikai vezetés úgy gondolta, hogy egy ilyen régi, nagynevű, patinás iskolának nem a város polgári kerületében kell működnie, hanem ott, ahol nagyobb szükség van rá: egy munkáskerületben. Így helyezték át az iskolát Angyalföldre, előbb a Gömb utcába, utána a Huba utcába.

A XIII. kerületi Csata utcai általános iskola Gömb utca része, ahová a gimnázium 1952-ben költözött

1974. november 25-én a Hétfői Hírek című újságból értesültünk arról, hogy a Fővárosi Tanács átadja a gimnázium épületét az egrri Tanárképző Főiskola Budapestre helyezendő tagozata számára 1975. szeptemberétől. Az igazgatóság azonnali érdeklődésére valamennyi felettes hatóságunk azt válaszolta, hogy nem tud semmiről. Az igazgatót rávették, hogy nyugtassa meg a kedélyeket, ami természetesen nem sikerült. Lassacskán aztán kiderült, hogy a hír igaz. Miután a Főváros több iskola épületével sikertelenül kísérletezett, végül is a mi iskolánkra került sor. A naptári év vége felé egy nagy létszámú bizottság szállt ki intézetünkbe, és hivatalosan bejelentette, hogy a XIII. kerületi Tanács, mint iskolafenntartó átadja az épületet a főiskolának, gimnáziumunkat pedig megszünteti. Fellebbezésnek helye nincs. Ekkor indult meg a harc iskolánk fennmaradásáért **Kálmán Ferenc igazgató** vezetésével, melyben minden tanár részt vett.

Ezen kívül hatalmas társadalmi erők mozdultak meg a Berzsényi megmaradásának az érdekében. Most kiderült, mit jelent gimnáziumunk. Számos egykori tanárunk és diákunk foglalt már helyet a tudományos-, művészeti- és közélet befolyásos posztjain. Így nem csoda, hogy a sajtó, a Rádió és a Televízió bőven foglalkozott velünk, s segítségünkre sietett. Hosszú küzdelem után, amelybe diákjaink és szüleik is bekapcsolódtak, visszavonták az iskolánkat megszüntető határozatot.

1986- 2007

A Berzsényi Gimnázium 1955 – 86-ig működött a Huba utcában, míg végre 1986-ban – történetünkben immár másodszer – újra saját épületünkbe költözhattünk. A Kárpát utca 49-53. alatt felépült iskola ugyan nem olyan patinás, mint a hajdani Markó utcai épületünk, de végre társbérlet nélkül, tágas helyen és komfortosabb körülmények között működhetünk.